

Μνήμες μέσα από τις φλόγες

Ο μεσημεριανός, καλοκαιρινός ήλιος αποτραβάει την καυτή του ανάσα από την πυρακτωμένη άσφαλτο, τους τσιμεντένιους δρόμους και τις γκρίζες πολυκατοικίες του Πειραιά. Οι άνθρωποι ξεπροβάλλουν σιγά-σιγά στις λιγοστές αυλές και τα μπαλκόνια της πόλης. Ανάμεσά τους, η Μαρία, ένα δωδεκάχρονο κορίτσι κάθεται στη βεράντα της γιαγιάς, περιμένοντας με ανυπομονησία τη σπιτική λεμονάδα. Λίγο πιο μέσα, στο σαλόνι, η τηλεόραση παίζει μόνη της στη διαπασών. Η γιαγιά καταφθάνει με μια κανάτα δροσερή λεμονάδα και η Μαρία αφήνει το κινητό για λίγο στο τραπέζι για να συζητήσουν.

- Γιαγιά, δεν κλείνεις την τηλεόραση να πούμε καμιά κουβέντα; λέει γεμάτη παράπονο.

- Άσ' την να παίζει. Θα πει ειδήσεις τώρα.

Πράγματι, λίγα δευτερόλεπτα αργότερα, ακούγεται, από την τηλεόραση, το ηχητικό σήμα των ειδήσεων και τα ρεπορτάζ διαδέχονται το ένα το άλλο. Λίγο πριν το τέλος όμως, ένα ρεπορτάζ προκαλεί το ενδιαφέρον της κοπέλας και αναστατώνει τη γιαγιά.

«Εβδομήντα οκτώ χρόνια μετά την Μικρασιατική Καταστροφή, η άφιξη των προσφύγων τιμάται ...»

- Γιαγιά, ξέρεις τί είναι η Μικρασιατική Καταστροφή; ρώτησε η Μαρία. Θέλεις να σου πω όσα έμαθα στο σχολείο;

- Αχ, Μαράκι μου, είπε αναστενάζοντας η γιαγιά. Όχι, μόνο ξέρω αλλά και τα έζησα και τα θυμάμαι όλα. Δυστυχώς...

Η Μαρία αφού συνήλθε από την αρχική έκπληξη, άρχισε να κάνει ερωτήσεις.

- Θέλω να τα μάθω όλα! Πότε; Πού; Πώς; Τί έγινε; Ήταν κι ο παππούς μαζί σου; Η μαμά το ξέρει;

Η γιαγιά Αργυρώ, δίχως να πει κουβέντα, μπήκε μέσα στο σπίτι, πήρε τη σκάλα και ανέβηκε στο πατάρι. Όταν κατέβηκε, κρατούσε στα χέρια της ένα μικρό δερμάτινο κασελάκι. Έβαλε τη σκάλα στη θέση της και το έδειξε συγκινημένη στην εγγονή της.

- Αυτό το κουτί μπορεί να μην σημαίνει πολλά για κάποιον άλλον αλλά μέσα σε αυτό έβαλα όλη μου τη ζωή, είπε με τρεμάμενη φωνή, σχηματίζοντας ένα πικραμένο χαμόγελο.

Η όψη της γιαγιάς σκοτεινίασε, τα φρύδια της ενώθηκαν και τα γαλανά της μάτια ανταριάστηκαν.

- Δεν καταλαβαίνω, κλαψούρισε το κορίτσι. Τί είναι μέσα στο κουτί;
- Είναι οι ρίζες μου. Είναι η πατρίδα που άφησα, το σπίτι όπου μεγάλωσα, τα μέρη όπου πρωτοπερπάτησα. Είναι οι παιδικοί μου φίλοι, οι εφηβικοί μου έρωτες, οι γιαγιάδες και οι παππούδες μου. Είναι ό,τι έσωσα, ό,τι γλύτωσα από τις φλόγες και την ανθρώπινη κτηνωδία.

Η μικρή είχε καθλωθεί από τα λόγια της. Πρώτη φορά την άκουγε να μιλάει έτσι.

- Το λοιπόν, θα σου τα πω, όπως τα έζησα και τα αισθάνθηκα. Χωρίς φτιασίδια και στολίδια. Μα και χωρίς μίσος και έχθρα. Θα σου τα πω για να ξέρεις, για να μην πεις ποτέ στη ζωή σου «Μα εγώ δεν ήξερα» και γυρίσεις το βλέμμα αλλού, όπως έκαναν κάποτε σ'εμάς.

Γεννήθηκα στη Σμύρνη. Οι γονείς μου ήταν άνθρωποι ξύπνιοι και εργατικοί. Ο πατέρας μου ήταν ένας από τους καλύτερους εμπόρους υφασμάτων στην πόλη. Στο μαγαζί του πουλούσε κάθε λογής υφάσματα, μετάξι, κασμίρ, βαμβακερά, τα πάντα. Τα περισσότερα από αυτά τα έφερνε από την Ευρώπη και όλη η υψηλή κοινωνία της πόλης τον προτιμούσε. Οι Έλληνες, οι Ευρωπαίοι μουσαφίρηδες αλλά και οι Τούρκοι και οι Αρμένιοι. Τότε, βλέπεις, το ύφασμα ήταν μεγάλη υπόθεση, έπρεπε να είναι καλής ποιότητας, να ξεχωρίζει, να αποπνέει «αρχοντιά». Κι εμείς στην Σμύρνη ξέραμε τί θα πει «αρχοντιά», τί θα πει διασκέδαση, πολιτισμός, κουλτούρα. Θυμάμαι πόσο πολύ χαιρόμουν κάθε φορά που έφερνε καινούργια τόπια στο σπίτι για να ράψουμε φορέματα η αδερφή μου κι εγώ και πόσο ήθελα να ράψω καλύτερο φόρεμα από εκείνη. Πόσες φορές μας είχε χωρίσει η μάνα μου την ώρα που καβγαδίζαμε για το ποια είναι η πιο καλοντυμένη ή για το ποια διάλεξε το καλύτερο πατρών!

Η γιαγιά τότε άνοιξε το κουτί και έβγαλε με προσοχή από μέσα ένα παλιό, ταιλωμένο ρούχο. Το χάιδεψε απαλά, στοργικά σαν να μην ήθελε να το πονέσει άλλο, σαν να είχε υποφέρει ήδη αρκετά και βουρκωμένη συνέχισε: - Αυτό είναι το μόνο που μου έμεινε από εκείνα τα λούσα. Τότε ξεδίπλωσε το ρούχο και μου το έδειξε. Άξαφνα το κουλουριασμένο, θαμποκόκκινο, κουρέλι βρήκε την αίγλη και το μεγαλείο της πρώτης του δόξας. Οι ραφές, τα σχέδια, οι δαντέλες και οι κεντημένες λεπτομέρειες πήγαν την Μαρία σε μια άλλη εποχή. Φαντάστηκε τη γιαγιά της να το φοράει και χαρούμενη να κάνει στροφές γύρω από τον εαυτό της.

- Δηλαδή αυτό ήταν δικό σου;
- Ναι, ο πατέρας μου μού είχε κρατήσει το καλύτερο κόκκινο βελούδο.

Το φόρεμα αυτό ήταν το «επίσημό» μου, σαν να λέμε. Όποτε το φορούσα ήμουν όλο καμάρι και δεν έχανα ευκαιρία να το δείχνω. Η αδελφή μου, η Αδαμαντία, έσκαγε βέβαια από τη ζήλεια της. Όταν έρχονταν λοιπόν καλεσμένοι στο σπίτι – και δεν ήταν λίγες οι φορές – φορούσα το καλό μου βελουδένιο φόρεμα, τα λουστρινένια μου παπούτσια και μια όμορφη λεπτή κοκάλινη στέκα και τριγύριζα ανάμεσα στους μεγάλους, πως δήθεν ήθελα να ακούσω. Εκείνοι βέβαια μιλούσαν για σπουδαία πράγματα, για πολιτική και επιχειρήσεις κυρίως, όμως τίποτα δεν με πτοούσε. Όταν βαριόμουν απλώς πήγαινα στην κουζίνα και ζητούσα από την Τασία, την οικονόμο μας, να μου δώσει κάτι να φάω πριν το επίσημο γεύμα. Κι εκείνη μου έδινε τα πιο ωραία ισολί κιοφτέ που μπορείς να φανταστείς!

Μέσα στο κασελάκι, εκτός από το φόρεμα, υπήρχε ένας χρυσός σταυρός και μερικές παλιές ασπρόμαυρες φωτογραφίες. Η γιαγιά ακούμπησε το φόρεμα προσεκτικά στον καναπέ και πήρε στα χέρια της το σταυρό.

- Αυτός είναι ο βαφτιστικός μου. Τον πήρα όταν έφυγα, ψέλλισε και συνέχισε.

Ήταν Αύγουστος του '22. Ο ελληνικός στρατός είχε ηττηθεί και οπισθοχωρούσε. Από την άλλη, οι Τούρκοι είχαν φτάσει πια στην Σμύρνη και μας έδιωχναν, μας επιτίθονταν, μας σκότωναν. Αυτοί με τους οποίους τόσα χρόνια συνυπήρχαμε, αυτοί που αγόραζαν από τα μαγαζιά μας, αυτοί που είχαν γίνει φίλοι μας, οι ίδιοι τώρα μας πολεμούσαν με λύσσα. Εκείνη την ημέρα, ήμουν σπίτι με την αδελφή μου και την μητέρα μου, όταν μπήκε μέσα η Τασία φωνάζοντας «Κυρά,

πρέπει να φύγουμε. Θα μας σκοτώσουν». Η μάνα μου τότε, αφού ηρέμησε την Τασία και της μίλησε ιδιαιτέρως λίγο παραπέρα, μας μάζεψε κοντά της και μας είπε να ετοιμαστούμε γιατί έπρεπε να φύγουμε. Εγώ έτρεξα στην κάμαρή μου και προσπάθησα να πάρω όσα χωρούσαν στα χέρια μου. Δεν ήθελα να αφήσω τίποτα πίσω, τα παιχνίδια, τις κούκλες, τα ρούχα μου. Ήμουν μόλις 10 χρονών. Η μάνα μου όμως με είδε και με μάλωσε «Δεν μπορούμε να πάρουμε πολλά. Μόνο όσα χωράνε εδώ» και μου έδωσε αυτό το κασελάκι. Έτσι λοιπόν, έβαλα όλα τα αγαπημένα μου πράγματα μέσα, το φόρεμα και τον σταυρό, δώρα των γονιών μου και ό,τι φωτογραφίες βρήκα. Η αδελφή μου, η Αδαμαντία, πήρε ακόμη λιγότερα· ένα κλαδάκι βασιλικού από την αυλή μας.

Δεν ήταν καθόλου εύκολο. Οι Τσέτες¹ είχαν ήδη αρχίσει να μπαίνουν στα σπίτια και τα μαγαζιά μας και να αρπάζουν ό,τι έβρισκαν μπροστά τους. Δεν είχαμε πολύ χρόνο πριν φτάσουν και σε εμάς. Από την άλλη, δεν ξέραμε πού βρισκόταν ο πατέρας. Βγήκαμε λοιπόν από το σπίτι για να πάμε στην προκουμαία, με την ελπίδα να ξεφύγουμε. Φυσικά δεν ήμασταν οι μόνες. Όλοι έτρεχαν προς την θάλασσα για να σωθούν. Η μάνα μου με την Τασία ήταν μπροστά και εμείς αγκιστρωμένες από τα φορέματά τους, κρυβόμασταν από πίσω τους.

Βλέπεις, όταν περάσαμε την αυλόπορτα του σπιτιού και βγήκαμε στον δρόμο, αντικρίσαμε όλη την αγριότητα του κόσμου. Οι Τσέτες χτυπούσαν και σκότωναν κόσμο μπροστά στα μάτια μας. Έσερναν γυναίκες από τα μαλλιά, τις κλοτσούσαν, τις ξεγύμνωναν καταμεσής του δρόμου και τις ατίμαζαν. Τους νέους άντρες τους μαχαίρωναν, τους αποκεφάλιζαν, τους άφηναν να ξεψυχήσουν. Δεν έδειχναν έλεος ούτε για τους ηλικιωμένους, ούτε για τα παιδιά. Θυμάμαι πως κάποια στιγμή μέσα στον χαλασμό έστρεψα το κεφάλι μου προς ένα μωρό που έκλαιγε. Την αμέσως επόμενη στιγμή, το κλάμα του είχε πνιγεί από το βίαιο χτύπημα ενός στρατιώτη.

Η μάνα μου, όταν κατάλαβε πόσο κινδυνεύαμε, μας είπε να κυλιστούμε στα χώματα και μας έκαψε μ' ένα σπίρτο τα φρύδια, ώστε να δείχνουμε ταλαιπωρημένες κι άσχημες. Με τα πολλά, φτάσαμε στην προκουμαία. Δεν καταφέραμε όμως να πλησιάσουμε στη θάλασσα. Είχε τόσο πολύ κόσμο που απλώς σταθήκαμε κι εμείς

¹ Μουσουλμάνοι κατάδικοι, οπλισμένοι, άτακτοι ληστές.

μέσα στο πλήθος. Ούτε κι εκεί ήμασταν ασφαλείς. Οι Τούρκοι μας έλεγχαν έναν-έναν κι όταν έβρισκαν άντρες που είχαν μεταμφιεστεί σε γυναίκες, τους σκότωναν επί τόπου. Τα βράδια ήταν ακόμη πιο δύσκολα για εμάς τα κορίτσια, καθώς οι Τούρκοι αναμειγνύονταν με το πλήθος και άρπαζαν τις νεαρές και όμορφες κοπέλες. Δύο μέρες και δύο νύχτες περάσαμε εκεί. Χέρι-χέρι, η μία κολλητά στην άλλη. Χωρίς ύπνο. Χωρίς νερό. Χωρίς φαγητό. Κάθε νύχτα ο ίδιος φόβος: μη μας αρπάξουν, μη μας σκοτώσουν. Μόνη ανακούφιση στη δίψα μας τα μπουγέλα με νερό που μας έριχναν από τα σπίτια.

Την τρίτη ημέρα, είδαμε την θάλασσα. Μια θάλασσα όμως κόκκινη και γεμάτη πτώματα. Εκεί, απελπίστηκα. Έχασα κάθε ελπίδα και γυρνώντας στην μάνα μου την ρώτησα: «Μαμά, θα πεθάνουμε;». Εκείνη δεν μου είπε τίποτα, μόνο άρχισε να σπρώχνει με μανία και να φωνάζει με όλη της τη δύναμη, για να μας βρει μια θέση σε κάποια βάρκα. Το πλοίο του ελληνικού στρατού ήταν γεμάτο. Οι μικρές βάρκες αναποδογύριζαν η μία μετά την άλλη και βούλιαζαν. Άνθρωποι προτιμούσαν να πέσουν στη θάλασσα από μόνοι τους. Και από τα πλοία των συμμάχων, μας έριχναν καυτό νερό. Ήταν βλέπεις ουδέτεροι παρατηρητές του χαμού μας!

Λίγες ώρες μετά οι καπνοί πλημμύρισαν το λιμάνι. Η Σμύρνη τυλιγόταν στις φλόγες και εμείς ήμασταν εγκλωβισμένες μεταξύ ζωής και θανάτου, τόσο κοντά στη σωτηρία αλλά και την κόλαση. Εκείνη τη στιγμή, έκλεισα τα μάτια και προσευχήθηκα : «Σε παρακαλώ Θεέ μου, σώσε μας! Μη μας αφήσεις να πεθάνουμε! ». Τότε, αισθάνθηκα ένα χέρι να με αρπάζει από το μπράτσο. Φοβήθηκα και άνοιξα τα μάτια. Η μάνα μου με έσπρωχνε να ανέβω στη σκάλα ενός πλοίου. Πίσω μου η Αδαμαντία, η Τασία και η μητέρα μου. Ο πατέρας όμως; Πού ήταν ο πατέρας; Ήλπιζα μόνο να είχε ήδη φύγει. Όταν ανεβήκαμε στο κατάστρωμα, σουρούπωνε. «Ο ήλιος μάτωσε, ντροπιασμένος από τα έργα των ανθρώπων» σκέφτηκα « και κρύφτηκε μες τους καπνούς, για να μην βλέπει άλλο». Κοίταξα για τελευταία φορά το σπίτι μου και είπα «Σμύρνη μου, πατρίδα μου, δεν θα σε ξεχάσω ποτέ, όπου κι αν πάω». Δίπλα μου η Αδαμαντία μύριζε τον βασιλικό που είχε πάρει μαζί της. Μία μέρα μετά φτάσαμε στη Χίο και από εκεί ήρθαμε στον Πειραιά. Τον πατέρα μας δεν τον ξαναείδαμε ποτέ.

Η γιαγιά ακούμπησε τον σταυρό στο δερμάτινο κουτί και έκλεισε το καπάκι. Η Μαρία δεν κατάφερε να μιλήσει, μόνο πήρε μια βαθιά ανάσα και έπιασε τρυφερά το

χέρι της γιαγιάς της. Η τηλεόραση έπαιζε ακόμη στο βάθος. Η σπιτική λεμονάδα στην κανάτα είχε ζεσταθεί. Ο καλοκαιρινός ήλιος έδυε, εβδομήντα οκτώ χρόνια μετά, ντροπιασμένος και πάλι, στον Πειραιά, μέσα στο νέφος των καυσαερίων.

ΠΗΓΕΣ :

1. Ιστορία Γ΄ Λυκείου, Προσανατολισμού, σ. 144-169.
2. Η ΜΗΧΑΝΗ ΤΟΥ ΧΡΟΝΟΥ ΜΙΚΡΑΣΙΑΤΙΚΗ ΕΚΣΤΡΑΤΕΙΑ ΜΕΡΟΣ Β,
<https://www.youtube.com/watch?v=eaidBtRfQYc>
3. Η Μικρασιατική Καταστροφή (ΕΡΤ1), <https://www.youtube.com/watch?v=a-gBpCvvHd0&t=1402s>
4. «Η Μικρασιατική Καταστροφή» - Animation,
<https://www.youtube.com/watch?v=2M0wagyfnmg>
5. Βικιπαίδεια